

DJEČIJI IZVJEŠTAJ O STANJU PRAVA DJECE U BOSNI I HERCEGOVINI

2013-2018.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne odražavaju nužno politike i stavove UNICEF-a.

DJEČIJI IZVJEŠTAJ O STANJU PRAVA DJECE U BOSNI I HERCEGOVINI

2013-2018.

Sadržaj

UVOD	5
O ISTRAŽIVANJU	9
REZULTATI ISTRAŽIVANJA	10
01 NASILJE NAD DJECOM	10
02 PRAVO NA IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA – PRAVO NA UČEŠĆE DJECE	20
03 INFORMISANOST O PRAVIMA DJETETA	28
04 PRAVO NA KVALITETNO OBRAZOVANJE	34
ZAKLJUČAK	41

UVOD

ZA NAŠE VRŠNJAKE U ZEMLJI

Konvenciju o pravima djeteta usvojili su Ujedinjeni narodi 20. novembra 1989. godine, kao prvi međunarodni ugovor koji posebno i sveobuhvatno tretira prava djeteta. Konvencija sadrži osnovne potrebe djece koje su iskazane kroz prava, kao i obaveze države u ostvarivanju tih prava.

Skoro sve zemlje svijeta potpisnice su Konvencije, uključujući i našu zemlju. Pored obaveze da svoje zakone prilagodi Konvenciji i osigura punu primjenu prava djeteta, obaveza države potpisnice je i da redovno izvještava Ujedinjene nacije o stanju prava djece zapisanih u Konvenciji.

Pored države, izvještaj o stanju prava djeteta mogu poslati i nezavisne organizacije – domaće nevladine organizacije, međunarodne organizacije koje djeluju u zemlji i nezavisne institucije za ljudska prava

poput ombudsmena za prava djeteta. Ovi izvještaji nazivaju se alternativnim izvještajima ili izvještajima u sjeni i veoma su bitni zbog realne slike o položaju djece u zemlji.

Tijelo koje razmatra izvještaje zove se Komitet za prava djeteta. Komitet čini 18 osoba, eksperata za prava djeteta iz cijelog svijeta. Komitet se sastaje tri puta godišnje u Ženevi, razmatra izvještaje i daje svoje preporuke državama potpisnicama Konvencije.

Komitet, nakon što država/organizacija pošalje izvještaj, organizuje tzv. saslušanja na kojima razgovara sa predstavnicima države/organizacija i postavlja dodatna pitanja u vezi sa životom djece u zemlji. Nakon saslušanja, Komitet državi šalje preporuke za poboljšanje stanja, koje bi, u idealnim uslovima, trebalo ispuniti do narednog izvještaja.

Država Bosna i Hercegovina do sada je podnijela tri izvještaja – 2001., 2010. i 2017. godine. Nevladine organizacije, koje čine Mrežu “Snažniji glas za djecu”, također su podnijele tri Alternativna izvještaja (2005., 2011. i 2018.).

Komitet naročito cijeni viđenje djeteta.

Preporučeno je da se mišljenja djece uvrste u izvještaje, ili još bolje, da sama djeca pripreme poseban izvještaj koji nevladine organizacije šalju zajedno s Alternativnim izvještajem. Djeca također mogu imati i posebnu sjednicu s Komitetom u Ženevi.

Alternativni izvještaji koje je mreža nevladinih organizacija do sada slala Komitetu uvijek su sadržavali mišljenja djece, no sada, prvi put dostavljamo zaseban, Prvi dječiji izvještaj o stanju prava djece u Bosni i Hercegovini koji se nalazi pred vama. Izvještaj je proizvod trogodišnjeg rada deset dječijih grupa koje su djelovale u okviru Mreže “Snažniji glas za djecu”, a koji je ažuriran 2018. godine s novim viđenjima i preporukama djece iz osam gradova Bosne i Hercegovine.

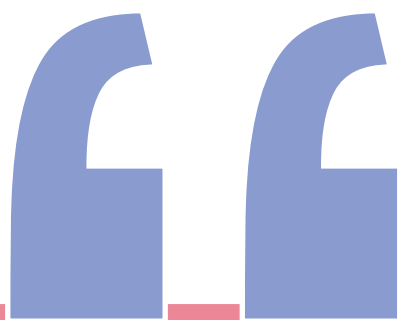
Koraci koje smo poduzeli u izradi Prvog dječijeg izvještaja u BiH bili su:

- formiranje dječijih grupa u lokalnim zajednicama
- edukacija o pravima djeteta

- osnaživanje djece za provođenje akcija za poboljšanje stanja u lokalnim zajednicama
- edukacija djece za provođenje istraživanja
- istraživanje o primjeni generalnih mjera implementacije CRC-a na lokalnom nivou
- sumiranje rezultata i odabir četiri problema koja djeca smatraju najvažnijim
- dodatno istraživanje četiri odabrana problema
- analiza istraživanja i preporuke
- objedinjavanje rezultata u Prvi dječiji izvještaj o stanju prava djece u BiH
- provođenje dodatnih radionica i fokus grupa djece u svrhu ažuriranja izvještaja
- održavanje Dječije konferencije djece za formulisanje finalnih nalaza i preporuka

Izradu Prvog dječijeg izvještaja podržali su Evropska komisija u BiH, UNICEF BiH i Save the Children kancelarija za sjeverozapadni Balkan. Ažuriranje izvještaja, promociju i štampu podržao je UNICEF BiH.

Pored toga što će ovaj izvještaj biti dostavljen UN Komitetu za prava djeteta, nadamo se da će doći do što većeg broja djece i roditelja, nastavnika i vaspitača, direktora i uprava škola, političara i ljudi na odgovornim pozicijama koji mogu utjecati da naredni izvještaj o stanju prava djece bude puno pozitivniji, a primjeri kršenja prava djeteta izbrisani.

UČESNICI U IZRADI PRVOG DJEČIJEG IZVJEŠTAJA DJECA O SEBI 😊

Mi smo djeca, predstavnici dječijih grupa Mreže nevladinih organizacija iz cijele Bosne i Hercegovine pod nazivom “Snažniji glas za djecu”. Mreža je oformljena 2009. godine i unutar mreže djeluje 20 nevladinih organizacija koje se bave djecom.

Mi smo djeca, predstavnici dječijih grupa Mreže nevladinih organizacija iz cijele Bosne i Hercegovine pod nazivom “Snažniji glas za djecu”. Mreža je oformljena 2009. godine i unutar mreže djeluje 20 nevladinih organizacija koje se bave djecom.

Tokom 2014. godine realizovali smo istraživanje i dobili rezultate koji su uvršteni u Prvi dječiji izvještaj o pravima djeteta u našoj zemlji. Na ovom zadatku radilo je deset dječijih grupa: dječija grupa “Fenix” Vogošća i “Glas djece” Novi Grad Sarajevo unutar organizacije “Naša djeca” Sarajevo, “Dječiji parlament” u okviru organizacije “Naša djeca” Zenica, dječija grupa “Budi mi drug” u okviru udruženja “Sretni Romi” Tuzla, grupa “Telex” iz organizacije “Zemlja djece” Tuzla, organizacija “Centar za prava djeteta” Konjic, dječija grupa “In spe” u okviru organizacije “Zdravo da ste” Banja Luka, “Sunčani most” iz organizacije “Sunce” Mostar, “Udruženje za pomoć nedovoljno razvijenim licima” Banja Luka i dječija grupa “Zauvijek prijatelji/Drugačiji pogled” iz organizacije “Svjetionik” Prijedor. Dječije grupe u prosjeku su brojale od 15 do 20 članova, uzrasta od 12 do 18 godina. Unutar svojih lokalnih zajednica realiziramo različite aktivnosti edukativnog karaktera na temu dječijih prava, obilježavamo značajne datume u godini poput Dječije nedjelje i 20. novembra – Dana Konvencije o pravima djeteta, te organizujemo različite akcije humanitarnog karaktera i radionice edukativno-zabavnog karaktera.

UČESNICI U AŽURIRANJU PRVOG DJEČIJEG IZVJEŠTAJA

U ažuriranju Prvog dječijeg izvještaja učestvovala su djeca i mladi iz šest udruženja članica Mreže koja djeluju na području cijele BiH, a to su djeca, članovi Dječijih parlamenata iz udruženja “Naša djeca” Sarajevo i “Naša djeca” Zenica, djeca i mladi aktivisti udruženja “Zdravo da ste” Banja Luka, grupa djece u okviru organizacije “Budućnost” Modriča, štićenici Doma za djecu bez roditeljskog staranja kao i djeca iz romske zajednice u okviru udruženja “Zemlja djece u BiH” Tuzla i štićenici “Udruženja za pomoć nedovoljno razvijenim licima” Banja Luka kao i djeca i mladi učesnici Dječije konferencije iz udruženja/organizacija: Omladinski centar “Vermont” Brčko, Udruženje “Otaharin” Bijeljina, “SOS Dječija sela BiH”, “Step by Step” Sarajevo, Dom za djecu bez roditeljskog staranja Bjelave / Hope and Homes for Children BiH, “Sunce” Mostar te djeca i mladi iz nekoliko osnovnih i srednjih škola iz Kantona Sarajevo.

“Mi smo ekipa koja stvara, a ti podrži sva naša prava!”

“Biti drugačiji može biti bogatstvo, ali nikako razlog za antibratstvo.”

“Budi lik, a ne nasilnik!”

“Razmisli kakvu budućnost za nas stvaraš, jer mi smo djeca, budućnost ovog grada.”

O ISTRAŽIVANJU

Kako bi sagledali stanje prava djece u Bosni i Hercegovini, tokom 2013. godine deset dječijih grupa provelo je istraživanje u svojim lokalnim zajednicama o primjeni generalnih mjera Konvencije o pravima djeteta na lokalnom nivou. Tada smo u uključenim sredinama ispitivali koliko su odrasli i djeca informisani o pravima djeteta, koliko općine ulažu novca u potrebe djece, kako se informacije o djeci prikupljaju i dijele među odgovornim i kakva je saradnja po pitanju djece s nevladinim organizacijama i Institucijom ombudsmena za ljudska prava. Nakon prezentacije rezultata na susretu dječijih grupa, djeca su se opredijelila da će predmet njihovog dodatnog istraživanja i Prvog dječijeg izvještaja biti četiri teme koje su smatrali najbitnijim:

1. Nasilje nad djecom
2. Pravo na izražavanje mišljenja – pravo na učešće djece
3. Informisanost o pravima djeteta
4. Pravo na kvalitetno obrazovanje.

Istraživanje je provedeno od februara do juna 2014. godine, a u njemu su učestvovala djeca iz osnovnih i srednjih škola u Banjoj Luci, Konjicu, Mostaru, Prijedoru, Sarajevu, Tuzli, Vogošći i Zenici. U istraživanje su bila uključena djeca različitog uzrasta, porijekla i statusa, djeca sa poteškoćama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca pripadnici manjinskih etničkih grupa, djeca sa statusom raseljenih lica, djeca iz ruralnih područja.

Za prikupljanje podataka korištene su dvije metode – fokus grupe (grupne diskusije) i anketiranje. Svaka od deset dječijih grupa održala je po dvije fokus grupe s djecom i mladima uzrasta od 11 do 20 godina. Ukupno smo prikupili 904 upitnika, od čega 425 dječaka i 479 djevojčica. Raspon godina djece čije smo upitnike obradili je od 12 do 20 godina.

Učesnici u istraživanju	Aktivnosti	Ž	M	Ukupno
Djeca/mladi do 18 godina starosti	Djeca članovi/ice grupe	120	68	188
	Fokus grupe	138	96	234
	Ispitanici-upitnik	469	413	882
Mladi iznad 18 godina starosti	Mladi, članovi/ice grupe	9	6	15
	Fokus grupe	13	8	21
	Ispitanici-upitnik	10	12	22
Ukupno		759	603	1362

U istraživanju koje smo naknadno proveli u 2018. godini, učestvovalo je 165 djece (94 djevojčice i 71 dječak) iz osnovnih i srednjih škola iz Banje Luke, Tuzle, Sarajeva, Brčkog, Bijeljine, Zenice, Modriče i Mostara. Kao i u prethodnom istraživanju i ovoga puta uključena su djeca različitog uzrasta, porijekla

i statusa, djeca sa poteškoćama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca pripadnici manjinskih etničkih grupa, djeca sa statusom raseljenih lica, djeca iz ruralnih područja i opća populacija djece. Šest dječijih grupa održalo je po dvije radionice i fokus grupu s djecom i mladima uzrasta od 13 do 17 godina. Nakon toga, održali smo trodnevnu Dječiju konferenciju na kojoj smo okupili ukupno 41. učesnika od čega je 27 djece.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Nakon provedenog istraživanja, svaka dječija grupa izvršila je analizu zapisnika s radionica i fokus grupa i statistički obradila rezultate prikupljene upitnicima. U ovom izvještaju napravljen je objedinjeni pregled najvažnijih nalaza i preporuka.

01

NASILJE NAD DJECOM

Problem nasilja nad djecom, posebno vršnjačkog nasilja, veoma je izražen u svim sredinama u kojima smo proveli istraživanje. Pojavnost nasilja, prema mišljenju djece, može imati više uzroka: igrice koje su nasilne i djecu uče takvom ponašanju, mediji, maltretiranje djece u najranijem djetinjstvu, diskriminacija, nasilje u porodici, druženje s nasilnom djecom, porodica koja djecu ne odgaja na pravi način, kao i želja djece da postanu popularni.

Djeca su prepoznala verbalno, odnosno psihičko i fizičko nasilje u svojim školama kao najčešće. Istakli su da je češće verbalno nasilje među učenicima, koje ponekad dolazi i od nastavnika. Verbalno nasilje je definisano kao vrijeđanje na osnovu fizičkog izgleda i porijekla koje kasnije prelazi u fizičko nasilje. Nasilje nad djecom ispitanike je asociralo na konflikte između učenika, učenika i nastavnika, organizovane tuče, prijeteće poruke, uzimanje tuđe imovine, ucjenjivanje za novac, nasilje putem interneta.

“To su oni vidjeli kako da se ponašaju iz filmova. Na TV-u možeš samo vidjeti kako se neko ubija i tuče, i to on vidi pa kopira samo.”

“Mislim da više utječe verbalno nego fizičko nasilje na osobu. Ako vas neko udari, ta modrica može proći, a verbalno kada vas neko uvrijedi, to vam ostaje u mozgu i počinjete vremenom vjerovati u stvari koje vam govore.”

“Kod nas u školi ima dosta fizičkog nasilja, ima nekoliko učenika koji su uvijek tema na vijećima. Ni verbalno nasilje nije ništa manje prisutno nego fizičko.”

“Najčešće stariji učenici maltretiraju mlađe učenike.”

“Ne znam dan kad nije bila tuča, svaki dan je tuča.”

Česti uzroci vršnjačkog nasilja u osnovnim školama su fizički izgled, socijalni status, nacionalnost i vjeroispovijest, izdvajanje iz grupe po bilo čemu (načinu oblačenja, uspjehu u školi i sl.). Djeca smatraju da se nasilje najčešće vrši nad mlađom djecom, djevojčicama, slabijima i djecom sa posebnim potrebama. Iako se nasilje uglavnom dovodi u vezu s muškim spolom, sve je više prisutno i nasilje među djevojčicama.

“U mojoj školi ima dijete sa posebnim potrebama i stalno ga izdvajaju, i poslije škole ga često udaraju. Mislim da to oni rade iz šale, ali on se osjeća bespomoćno.”

“Kod nas je bio specifičan slučaj, kada su se dvije djevojke potukle na holu škole, i to zbog momka. Niko ih nije rastavio, svi su se okupili i navijali, dok nije došla nastavnica engleskog da ih razdvoji.”

“U našoj školi čak pokazuju neku mržnju prema drugim nacionalnostima, jer tamo ide samo jedna nacionalnost. Kad su išli na skup sa drugom školom, jedan učenik je ponio nož i napao učenika druge nacionalnosti. Mislim da to nije normalno.”

“Gledala sam kako se djeca udaraju, i nisam ih zaustavljala, jer su to većinom dječaci.”

“Ima jedna djevojčica i onako fizički je deblja i nju svi dječaci zezaju.”

Pored ostalih vrsta nasilja, porast nasilja na internetu sve više zabrinjava. Djeca su izjavila kako poznaju vršnjake koji su bili žrtve virtuelnog nasilja, a uglavnom se ništa efikasno ne poduzima.

“Kod nas je bio slučaj da se grupa učenika okomila na djevojčicu preko Facebooka, tj. ušli su u njen profil i sve su mogli pročitati. Ti učenici su bili na njenom profilu mjesecima, a oni idu s njom u razred. Škola nije ništa poduzela da se to ispravi, jer je djevojčica odustala, jer bi i ona dobila ukor zato što se ulogovala na društvenu mrežu na školski računar na času informatike.”

“Imali smo takmičenje iz jednog predmeta u kome smo govorili o virtuelnom zlostavljanju (“cyberbullyingu”) i tek tada smo uvidjeli koliko je djece iz naše škole bilo žrtva ove vrste nasilja.”

Djeca su izjavila da se nasilje manifestuje i prema nastavnicima.

“Najčešće zbog ocjena, i tako se ponašaju zbog samog odgoja koji potiče iz kuće, bez ikakvog razloga, ali po mom mišljenju najčešći motiv je ocjena. Izgalame se (učenici) na profesora, ne žele da slušaju profesora, iskazuju buntovnost, rade šta hoće. Za to dobijaju ukor, ali to nije ništa. Većina profesora popusti, jer ne žele sukobe.”

Zabrinjavajuće je što smo tokom istraživanja registrovali određeni broj slučajeva nasilja od strane nastavnika prema učenicima kao i činjenicu da ne postoji adekvatna reakcija uprave škole, tako da najčešće taj nastavnik/ca ostane i dalje zaposlen/a u istoj školi.

“Ako se dešava nasilje prema nastavnicima onda se više reaguje. U tom slučaju sankcije su strožije.”

Većina djece navela je da nasilje sve češće prođe neopaženo. Čest razlog zbog kojeg djeca nasilnici nastavljaju da budu nasilni jeste zato što ih ne sljeduje ni kazna niti bilo kakav psihološki tretman. Za vrijeme velikog i malog odmora u školama postaje uobičajeno da se djeca međusobno guraju i udaraju:

“Kod nas je normalno da se guramo, pet minuta kada je mali odmor, da se udaramo, ali to ne gledamo kao nasilje.”

“Kod mene u razredu je drug prvo bacio sto na druga pa onda dvije stolice. Naravno nije dobio ni opomenu.”

“Dešavaju se sukobi koji nastaju zbog gluposti, posvađamo se, bez da normalnom komunikacijom pokušamo riješiti problem i nastane tuča.”

PROFIL POČINIoca I ŽRTVE NASILJA

Djeca osnovnih i srednjih škola opisala su profil osobe koja je potencijalni nasilnik. Djeca navode kako su to obično stariji učenici, osmi ili deveti razred osnovne škole. Nasilnici su najčešće loši učenici, bježe sa časova i puše. Nasilnici misle za sebe da su “moćni, jaki” i kako kažu ispitanici, nasilno se ponašaju da bi bili “face”. Po mišljenju neke djece, nasilnici vrše nasilje da bi izbacili negativnu energiju. Djeca smatraju da diskriminirana djeca također mogu postati nasilnici jer žele da uzvrate drugima, žele da budu popularna.

“Kod nas su jednom došli dječaci iz devetog razreda na fudbalski teren i na školskom igralištu tukli našeg druga.”

“Na taj način hrane svoj ego, ispoljavaju svoju silu i bijes na tim slabijim od sebe.”

“Te osobe žele da dominiraju, a to je način na koji znaju da budu u centru pažnje.”

“Nasilnici su na jedan način zaboravljeni i zapostavljeni, te nasilje vrše samo kako bi skrenuli pozornost na sebe i postali popularni u društvu.”

Djeca žrtve nasilja su obično mlađa djeca, šesti ili sedmi razred osnovne škole. Žrtve su zbog fizičkih razlika (npr. krupniji su), povučeni su, “oni koji se prave pametni”, koji se “rasipaju novcem” ili djeca koja su također nasilna, koja “vole da se tuku”. Djeca žrtve nasilja se osjećaju diskriminirano, ne plaču jer su navikli da budu omalovažavani i zbog zlostavljanja se povlače u sebe te nemaju dobru komunikaciju s drugima.

“Žrtve nasilja se osjećaju ugroženo, odbačeno.”

“Niko nije uz tebe.”

“S obzirom da su žrtve nasilja često ‘povučene’ osobe, te ne izražavaju svoje mišljenje, oni se osjećaju odbačeno – neprihvaćeno od društva, zbog čega se sve više zatvaraju u sebe.”

Veliki problem je što dosta učenika samo posmatra nasilje i često se osjećaju bespomoćni da bilo šta urade. Također, kako su djeca navela, neki od njih se i smiju svemu tome, neki se boje reagovati i prijaviti to jer mogu biti sljedeće žrtve, a jedan broj djece ne smatra sebe dužnim da prijavljuje tuđe probleme. U većini slučajeva nasilje se dešava pred publikom.

“Posmatrači se nalaze u lošoj poziciji, jer u mnogim situacijama ne znaju kako postupiti.”

“Ako je tuča, ja bih pokušala pomoći, ali do tog nivoa da se ja ne ozlijedim.”

“Ja ne želim u takvim situacijama pomoći jer ne znam ko je stvarno kriv!”

POVEĆANJE SVIJESTI O PROBLEMU NASILJA I POTREBA DA SE REAGUJE

Po mišljenju djece niko nije svjestan veličine problema nasilja i tom problemu se ne pridaje dovoljno pažnje. Većina djece smatra da treba povećati kazne za nasilnike, više pričati o problemima na časovima razredne nastave, pomoći i nasilnicima razgovorom u porodici i sa psiholozima, uvesti policajca ispred škole ili uvesti časove samoodbrane. Djeca smatraju da se mogu zaštititi od nasilja tako što će izbjegavati nasilnike i što neće reagovati na verbalne uvrede koje dolaze od drugih.

“Zaštititi se od nasilja je kao i zaštititi se od zraka, jer su oni uvijek oko nas.”

“Smatram da prijavljivanje nasilja, ili bilo kakvog konflikta razrednom starješini, često nije pravi put koji vodi ka rješenju problema, već može stvoriti i kontra efekat.”

Ono što je vidljivo jeste da sve škole nemaju dovoljno aktivnosti koje su usmjerene na sprečavanje ili smanjenje nasilja.

Za razliku od informacija koje smo dobili 2014. godine, kada su djeca kazala kako u školama nema mnogo govora o nasilju, zapazili smo da je u 2018. godini dosta drugačija situacija. Djeca su navela kako su u školama imala izložene plakate o tome kako da se zaštite od nasilnika i slično, te da o tome nekada pričaju i imaju predavanja na odjeljenskim zajednicama i prilikom realizacije projekata nevladinih organizacija u školama. O nasilju se također govori i na vijećima učenika.

“Mi smo na Vijeću učenika u osnovnoj školi govorili o toj temi. Primjerice, jednom sedmično. Dolazila nam je i policija koja je držala predavanje o toj temi, a s njima smo mogli i razgovarati o tome.”

“Primjećujem da se manje prijavljuje verbalno nasilje nego fizičko, zato što je mnogima glupo prijaviti da im je neko nešto rekao. Za protokol mislim da niko u školi nije čuo.”

“Mi jesmo u osnovnoj školi imali javno predstavljene plakate o tome kako nikad ne znamo ko stoji iza određenog imena i slične teme koje su nam bile poruke kako da se zaštitimo.”

U rješavanju problema nasilja postoji manjak saradnje na relaciji nastavnik-učenik, odnosno učenik-nastavnik. Po mišljenju djece, nastavnici trebaju imati bolji pristup prema učenicima da bi oni stekli povjerenje u njih, odnosno, da bi im se mogli povjeriti. Djeca su konstatovala da je uprava škole svjesna problema, ali da ne radi ništa po pitanju rješavanja istog. Većina ispitanika smatra da je neophodno poboljšanje prevencije nasilja od strane državnih organa.

“Ni škola ni niko nema plan kako da se bori protiv nasilja. Samo nekoliko nevladinih organizacija je radilo nešto, ali se treba nešto planirati sistemski.”

Posebno nas je zanimalo da li učenici znaju da u školi postoji protokol o postupanju u slučaju nasilja i koliko su njihovi vršnjaci upoznati s ovim protokolom. Pored toga, pitali smo ih da li u školi postoje neki programi kada je riječ o nasilju, kao što su radionice, debate i slično.

“Nikad nisam čula za protokol koji se nalazi u školi, većinom se sve rješava bez znanja uprave škole.”

“Mi smo milion puta tužili nastavnika koji se derao na učenike bukvalno i nema šta nije radio, pa eno ga opet tamo. Radi, muči buduće generacije. A nama u upravi kažu izdržite samo još malo.”

“Svi mogu pričati o nasilju, ali kad treba pomoći, svi šute!”

“Trebaju se za žrtve nasilja i nasilnike napraviti fokus grupe, treba se popričati s njima.”

AŽURIRANI PODACI

Problem nasilja nad djecom izražen je u svim sredinama u kojima smo uradili istraživanje. Kao i prije četiri godine, kada smo o ovoj temi razgovarali s djecom, i danas je u nešto većoj mjeri zastupljenije verbalno nasilje u odnosu na fizičko nasilje među vršnjacima. Djeca su navela kako su dječaci, češće od djevojčica, počinioci neke vrste nasilja. Pored ovoga, zapazili smo da djeca ispitanici navode postojanje virtuelnog nasilja među vršnjacima u školi, što nas je posebno zabrinulo. Poznato je da virtuelno nasilje može ostaviti vrlo negativne posljedice na adekvatan psihološko-emocionalni i socijalni razvoj djeteta u ovom osjetljivom dobu. Prema riječima učenika, dodatni razlog za brigu je što se problemi virtuelnog nasilja ne rješavaju na efikasan način i često učenicima nije pružena nikakva pomoć. Kada je riječ o aktivnostima koje se sprovode u školi radi prevencije nasilja, zapazili smo kako se stanje mijenja na bolje. U školama se povremeno organizuju radionice, te se o nasilju češće govori na vijećima i odjeljenskim zajednicama, što je pozitivna promjena u odnosu na stanje ranije. Ovu praksu potrebno je nastaviti i to u svim školama, odnosno, u svim dijelovima države bez izuzetka.

PREPORUKE

- 1. U rješavanje problema nasilja nad djecom potrebno je angažovati sve odgovorne institucije, roditelje i djecu te osigurati veću dostupnost profesionalnih lica za pomoć djeci**
- 2. Osigurati edukaciju učenika, roditelja, nastavnika i drugih koji rade s djecom na temu nasilja – kako i kome prijaviti nasilje, koji su načini zaštite**
- 3. Definirati jasne procedure prilikom prijavljivanja nasilja ili ih redefinisati, i učiniti dostupnijim javnosti**
- 4. Više razgovarati o problemu nasilja unutar Vijeća/Savjeta učenika, te osmisliti plan djelovanja**
- 5. Lošije učenike staviti da rade s boljim učenicima, da pokušaju pratiti njihov primjer**
- 6. Zaštititi onoga ko prijavljuje nasilje, jer se on posmatra u svom okruženju kao “izdajica” i postaje stigmatizovan**
- 7. Redovan stručni rad s nasilnicima u školama i rad na osnaživanju žrtve nasilja**
- 8. Adekvatno sankcionirati počinioce nasilja**
- 9. Uvesti u školu policajca koji će nadzirati da li se nasilje dešava**
- 10. Postaviti nadzorne kamere u sve škole**
- 11. Razgovarati s djecom o slobodnom vremenu, ukazati im na pozitivne stvari poput čitanja knjige ili šetnje**
- 12. Mi djeca možemo savjetovati drugare da ne čine nasilje**
- 13. Više nadzirati ponašanje djece na internetu kako bi se spriječilo virtuelno nasilje**

02

PRAVO NA IZRAŽAVANJE MIŠLJENJA –
PRAVO NA UČEŠĆE DJECE

Prema Konvenciji, djeca imaju pravo da izraze svoje mišljenje, da se ono sasluša i uvaži kada je to moguće. Djeca imaju pravo na učešće u životu svoje porodice, škole, lokalne zajednice u skladu s njihovim sposobnostima i mogućnostima.

Na pitanje šta se podrazumijeva pod ovim pojmom, u prvi mah djeci je bilo teško dati odgovor. "Pravo na mišljenje" je termin pod kojim djeca podrazumijevaju slobodu izražavanja svojih stavova nezavisno od stavova drugih i da ih neko u tome sasluša i podrži.

"Damo mi svoje mišljenje, ali dolazi u pitanje da li oni to uvažavaju, bez obzira što se ta odluka tiče nas, jednog razreda ili čitave generacije."

"Ja znam da mogu učestvovati, ali ne znam kako, a i niko me ne pita za mišljenje."

Djeca često osjećaju da roditeljima baš i nije bitno šta ona misle. Uvažava se samo ono što "i nije toliko bitno", poput biranja odjevnih predmeta, ljetovanja i sl., ili u slučaju pitanja odluke pri upisu u srednju školu. Djeca misle da ona nemaju dovoljno iskustva i znanja koja su potrebna za rješavanje nekih težih životnih problema.

"Ja sam maturant ove godine i najviše me pitaju šta dalje. Što se tiče roditelja imam potpunu podršku."

"Ako je riječ o nekim odlukama, kažem sve što trebam, i zajedno s roditeljima nađem neko idealno rješenje."

"Mislim da se trebamo pitati za mišljenje, želim da se i naše mišljenje uvaži, roditelji to trebaju prihvatiti."

Razlika između dječaka i djevojčica osnovnoškolskog uzrasta je što dječaci mnogo slobodnije izražavaju svoje stavove i potrebe. Tu se opet javlja tradicionalni obrazac ponašanja, gdje su djevojčice te koje moraju biti pristojne, više su sklone slušanju naredbi, dok je s druge strane uočljiva dominacija muškog spola.

U srednjim školama djeca svoje mišljenje ne izražavaju u svim okolnostima i s dozom spontanosti, već kako kažu:

“Prilagođavam ono što mislim i izgovaram uslovima u kojima se nalazim. Znam da ne mogu reći profesoru sve što hoću i što mislim jer ću poslije da dobijem keca.”

Najsigurnija okolina u kojoj svi ispitanici slobodno izražavaju svoje mišljenje jeste društvo. S vršnjacima nemaju tabu tema, niti straha od rečenog.

POŠTIVANJE PRAVA MIŠLJENJA U PORODICI

Kroz sprovedeno istraživanje uvidjeli smo manjak komunikacije u porodici, djeca se ne uključuju u ozbiljne teme i rasprave. Prema mišljenju djece, roditelj je taj koji pruža usluge dajući novac djetetu, ne posvećujući mu dovoljno pažnje, kupuje mu patike, telefon, a zauzvrat je dovoljno da dijete ide u školu i ne pravi probleme. Djeca su podijeljenog mišljenja kada je riječ o uvažavanju njihovog mišljenja. Jedni smatraju da se dovoljno uvažava njihovo mišljenje, dok drugi misle da je to rijetko ili gotovo nikada. Ono što su istakli da im je važno jeste da ih roditelji slušaju dok oni govore, što nije uvijek tako.

“Roditelji me pitaju kako je bilo u školi, kako sam provela dan, je li mi treba nešto i to je to.”

“Mi se u kući dogovaramo oko svega, šta god da se desi, održava se zajednički sastanak i mi dogovaramo sve zajedno.”

“Ja mislim da sam premlada za ozbiljne stvari, kad budem starija mislim da će me pitati.”

“Ja se ne uključujem u nekim slučajevima, nije bitno imam li ja svoje mišljenje.”

Većina djece se ipak osjeća dovoljno slobodnim da izraze svoje mišljenje u krugu porodice.

Zabrinjava činjenica da komunikacija na nivou djetete-roditelj ostaje površna i da djeca pod poštovanjem prava na mišljenje smatraju isključivo razmjenu informacija koje se tiču škole i novca. Ukoliko već nije rasprava o jednoj od ove dvije teme, onda je to rasprava o aktuelnom problemu. Djeca ističu da su roditelji često okupirani tehnologijom te da ih zbog toga ne slušaju i ne reaguju dok im se djeca obraćaju o temi koja im je važna.

Kod starijih maloljetnika je malo drugačija situacija i dolazi se do zaključka da starost djeteta direktno utiče na njegovu poziciju i važnost u porodici.

“Ako je u pitanju donošenje nekih važnijih porodičnih odluka, traži se moje mišljenje, što nije bio slučaj prethodnih godina.”

POŠTIVANJE PRAVA MIŠLJENJA U ŠKOLI

U odnosu na porodicu, poštivanje prava na mišljenje je još manje zastupljeno u školi. Većina djece smatra da nastavnici i uprava škole nisu zainteresovani da čuju njihovo mišljenje, niti probleme s kojima se suočavaju. Manji broj djece je izjavio da u školi smiju da iznesu mišljenje isključivo pedagogu ili psihologu, dok ostali samo u razgovoru s razrednim starješinom, i to kada je u pitanju neki problem. Ali kako kažu ni to nije produktivno:

“Čini mi se da se ništa ne riješi kada mi prijavimo problem.”

Nedostaje komunikacije i poštovanja na nivou učenik-nastavnik, ali i nastavnik-učenik. U školama djeca često nemaju priliku da kažu mišljenje o ocjenama koje su dobila ukoliko smatraju da nisu pravedno ocijenjeni i u skladu sa svojim znanjem.

“Kod nas su izduvali gume na autu nastavniku njemačkog, jedan učenik je izbačen iz škole.”

“Galame na nas, i govore kako nismo kompetentni da to kažemo.”

“Znaju nas često izbaciti sa časa, ili nas izvedu da odgovaramo.”

“Kažu da je to njihov posao i da se mi ne smijemo miješati u to, da je naše samo da učimo, a oni će da odlučuju kako će ocjenjivati.”

Djeca smatraju da mjere kao što su sniženo vladanje, izbacivanje sa časa ili iz škole ne rješavaju problem, već stvaraju dodatne probleme. Saglasni su da menadžment škole nije dovoljno “jak” da se izbori sa problemom, pa im je najlakše da učeniku prijete na taj način.

“Kod nas to snižavanje vladanja ne shvataju ozbiljno jer znaju da će se to na kraju školske godine popraviti jer je upisano običnom olovkom.”

Manji broj djece u osnovnim školama je navodio slučajeve nasilja od strane nastavnika. Upravo zbog ovakvih stvari, djeca se boje izraziti svoje mišljenje. Smatraju da je nemogućnost izražavanja mišljenja jedan vid nasilja prema njima, a isto tako i potcjenjivanje njih samih.

“Nastavnik uzme linijar i pukne ga linijarom, šestarom i sl. Boli to, nije smiješno.”

“Nama je naš nastavnik lupao čvoke kad smo nemirni, ne boli normalna čvoka, al’ on ima puno prstenja na rukama pa je to problem.”

Naveli su da su u školama pokušavali da promijene neke stvari, ali na kraju nisu ništa postigli. Smatraju da je to jedan vid nasilja prema njima, a isto tako i potcjenjivanje njih samih.

“Mi smo htjeli da postavimo kamere, kao rješenje nasilja. Ali rekli su da za to treba puno novca, da škola nije u stanju to da uradi, i mi smo odustali od tog prijedloga. Kasnije je došao oglas da su oni ipak odlučili da postavimo kamere i da svako od nas treba da donese po 10 KM, čak i deveti razredi iako oni idu te godine, i još se kamere instaliraju tek u septembru naredne školske godine. Mi smo protiv toga, ali opet nas tjeraju da damo te pare.”

Savjet/Vijeće učenika zamišljeno je kao tijelo posredstvom kojeg će djeca moći da izraze svoje mišljenje. Međutim, u većini škola ovo tijelo postoji samo formalno. U većini škola, Vijeće/Savjet učenika nije prepoznat kao tijelo koje može pomoći da se čuje glas djece u školi.

“Savjet učenika ništa ne radi, oni su bespomoćni. Mi i kad im nešto kažemo, ta tema se ne spomene na sastanku.”

“Kod nas se ne održavaju sastanci tako redovno, možda samo dva puta u toku jednog polugodišta.”

“Neke probleme predstavnici Vijeća iznose, dok druge rješavamo unutar razreda, bez toga da o tom problemu moraju znati drugi razredi i nastavnici.”

“Na Vijeću smo razmatrali našu ekskurziju i ništa se konkretno nije desilo iako mi želimo ići na putovanje sa školom.”

POŠTIVANJE PRAVA MIŠLJENJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Većina djece je bila iznenađena činjenicom da mogu učestvovati u donošenju odluka na nivou lokalne zajednice. Također, većina smatra da je bitno da djeca učestvuju u zajednici, ali ima i onih koji smatraju da bi se većina ustručavala da iznese svoje mišljenje.

“Mislim da bi se pola djece ustručavalo da kaže nešto, samo bi ćutali i gledali.”

“Ko bi od djece pomogao u izgradnji igrališta?! Radije bi svi došli na ‘gotov proizvod’.”

“Naravno da bi, samo je mala vjerovatnoća da bi se naše mišljenje uvažilo.”

Lokalna zajednica se ne doživljava kao neko ko je prijatelj i ko bi trebao biti u službi djece, stoga njihova uloga nije najjasnija ispitanicima. Samim tim što nije stvoreno povjerenje, svi ispitanici smatraju da je najbolji način za lokalne vlasti da saznaju šta to djeca žele putem anonimnih anketa, bez direktnog kontakta.

“Ja evo prvi put čujem da lokalna zajednica treba da sasluša mišljenja djece. Do sada sve rade po svom, ne vidim zašto bi sada bilo drugačije...”

“Zar bi te čike u odijelima htjeli nas da saslušaju?”

“Ja kada bih vidjela te ljude iz vlasti, zbunila bih se. Ne bih znala ni šta treba da kažem, ovako kad ispunjavam anketu niko neće znati da sam to ja rekla i meni će biti lakše reći šta treba meni i mojim drugarima.”

“Možemo uraditi projekat, koji bismo im predstavili, a koji bi dokazao da i mi djeca znamo učiniti nešto korisno za svoju sredinu.”

“Svjesni smo toga da kao pojedinci teško možemo ostvariti nešto što smo zacrtali, međutim, kao grupa istomišljenika možemo postići mnogo više.”

“Kod nas su bile ankete da kažemo svoje mišljenje, šta bi se trebalo popraviti, šta promijeniti i na kraju se ne popravi ništa.”

Jedan od velikih problema jeste upravo nedosljednost. Lokalne vlasti i kada obećaju nešto djeci, u većini slučajeva to ne ispune, što dodatno umanjuje želju djece da izražavaju svoje potrebe.

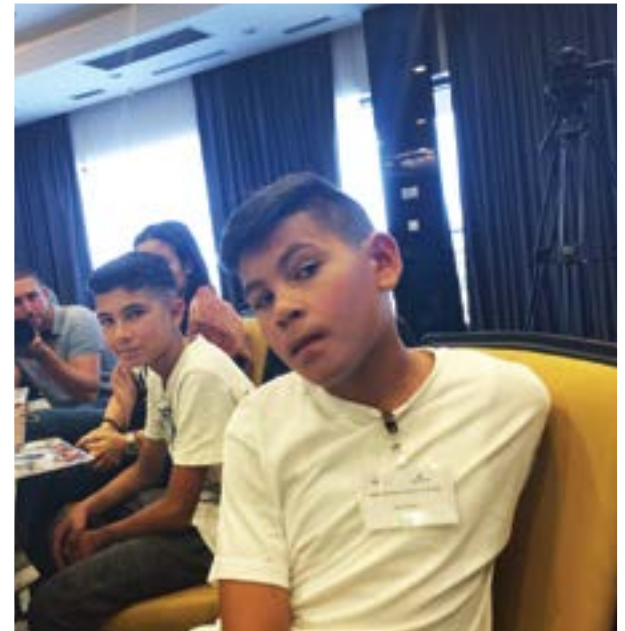

“Što bih ja njima govorio šta da rade, kad i ono što obećaju ne urade. Nama su rekli još davno popraviti školsko igralište, pa nikako...”

PREPORUKE

- 1. Osigurati informisanje djece o načinima na koje mogu izraziti svoje mišljenje i mjestima gdje se mogu obratiti**
- 2. Raditi i stvarati klimu za iznošenje vlastitog mišljenja i odlučivanju od predškolskog uzrasta (npr. gdje u dvorištu da stavimo tobogan?)**
- 3. Pružiti veće mogućnosti osobama sa teškoćama u razvoju da izraze svoje mišljenje i potrebe**
- 4. Uključiti djecu u odlučivanje na nivou škole, osnažiti Savjet/Vijeće učenika**
- 5. Osnivanje organizacija u školama koje bi se zalagale za mišljenja djece ili veći angažman nevladinih organizacija u školama**
- 6. Nastavnici trebaju razgovarati s učenicima o tome kada će se raditi neki test, da li razumijemo lekciju koju smo radili kako bi se olakšao naš rad**
- 7. Sastaviti tačan spisak promjena, da svaka škola i zajednica imaju svoj razvojni plan kojeg će se držati i realizovati zajedničkim snagama. Potrebna je saradnja svih, jer uspjeh jedino tako dolazi**
- 8. Postaviti u kabinete kutije u koje će djeca moći napisati svoja razmišljanja i ubaciti ih tu**
- 9. Djecu treba slušati i ozbiljnije ih shvatati**
- 10. Pružiti mogućnost učenicima da izraze svoje mišljenje kada je riječ o uređivanju školskog prostora, kao što su učionice i školsko dvorište**
- 11. Savjet/Vijeće roditelja i Savjet/Vijeće učenika može saradivati i zajedno donositi odluke koje se tiču djece**
- 12. Lokalna vlast mora uključiti djecu u donošenje odluka koje se tiču njih**
- 13. Vlast mora ispunjavati svoja obećanja**

03

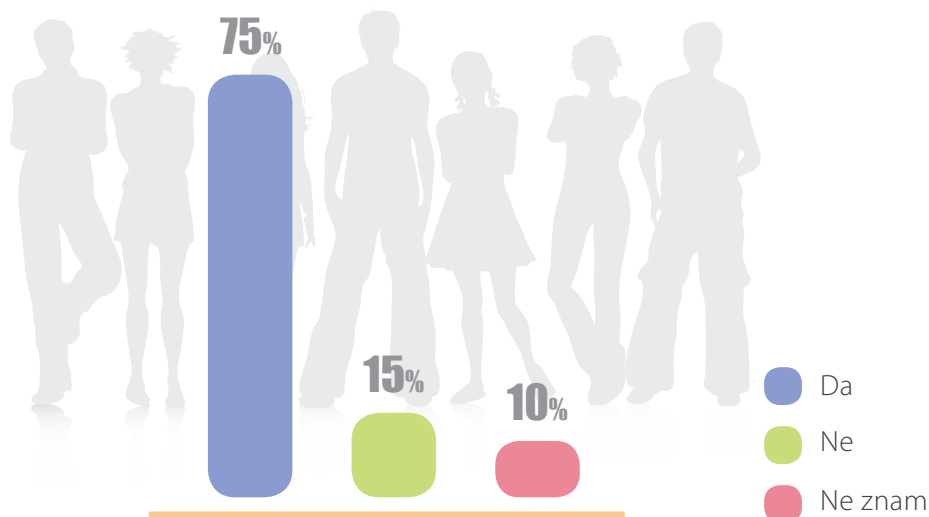
INFORMISANOST O
PRAVIMA DJETETA

Obaveza države potpisnice Konvencije o pravima djeteta je da upozna djecu i odrasle sa pravima i obavezama sadržanim u Konvenciji. Ovo pitanje istražili smo putem upitnika, otvorenim i zatvorenim pitanjima. Svaka dječija grupa prikupila je po 100 upitnika iz ruralnih i gradskih sredina. Ispitanici su bili različitog uzrasta (osnovnoškolci i srednjoškolci), vodilo se računa da bude približno ista zastupljenost dječaka i djevojčica.

Informisanost je početni korak u implementaciji prava djeteta. Iznenadjući podatak je da većina ispitanika nije znala navesti deset svojih prava. Prosjek je pet do šest prava. Kao najvažnija prava najčešće su navedena: pravo na život, obrazovanje, slobodu, zdravstvenu zaštitu, mišljenje, porodicu, igru, sigurnost, vjeru. Kao najvažnija prava najčešće ponavljani odgovori su pravo na život, slobodu, obrazovanje i porodicu.

PREPORUKE ZA NAŠE VRŠNJAKE

- 1. Trebamo se bolje informisati o svojim pravima da bismo ih mogli zastupati!**
- 2. Trebamo se više boriti za prava i slobodno iznositi svoje mišljenje!**
- 3. Ne trebamo čekati pomoć drugih da naše mišljenje bude uvaženo!**

Da li bi željeli znati više o svojim pravima?

Jedan broj djece znanje o pravima djeteta stekao je u osnovnoj školi, dok su srednjoškolci kao vid informisanja navodili časove demokratije. Zabrinjavajuća činjenica je da je trećina djece upoznata s dječijim pravima tek u srednjoj školi.

Kao najbolji način da nauče o svojim pravima, djeca su navela nastavnike, što stavlja nove odgovornosti na škole koje bi trebale da u svoje programe i planove uključe više edukacije o dječijim pravima. Također, edukativne emisije, odnosno mediji i nevladine organizacije su mjesta gdje djeca mogu i trebaju da uče o svojim pravima. Mediji bi kroz svoj programski sadržaj trebali prikazivati mnogo više emisija za djecu, koje će biti oslonjene na dječija prava, edukaciju i slično.

Veliki broj djece navodi nevladine organizacije i neformalni vid obrazovanja kao najbolji način da nauče više o svojim pravima. Nevladine organizacije su prepoznate kao stručnjaci u oblasti dječijih prava.

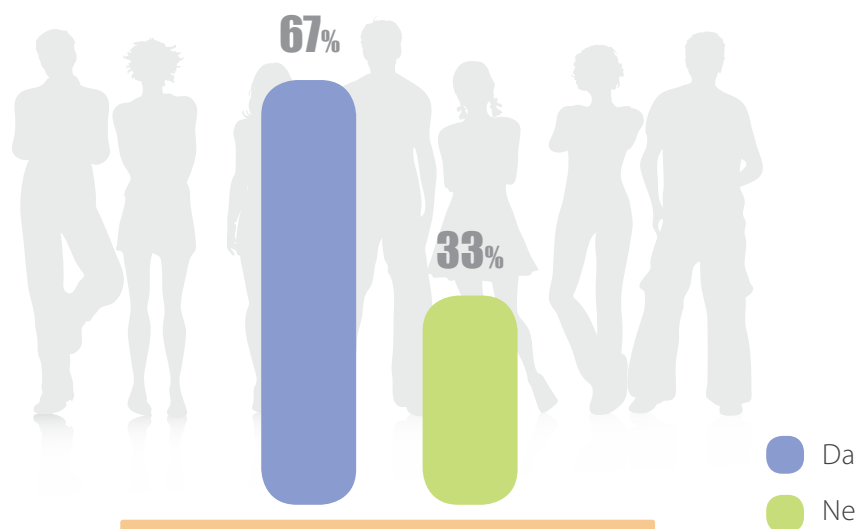
Pored škola i nevladinih organizacija, kao najčešći vid informisanja o dječijim pravima navođen je internet. U nekim situacijama korištenje informacija s interneta se i nije pokazalo kao uspješno.

Manji broj djece navodi da su s dječijim pravima upoznati još u vrtiću, dok je jedan dio ispitanika naveo da razgovaraju s roditeljima o ovoj temi.

Institucije nisu prepoznate kao prijateljski nastrojene kada je riječ o ovim temama, nisu osjetili nikakvu inicijativu s njihove strane, stoga nisu ni prepoznati kao neko od povjerenja.

Čak 75% djece je izjavilo da bi željeli znati više o svojim pravima. Međutim, 10% njih je reklo da ne zna dovoljno o pravima djeteta, a 15% ne želi znati više. Ohrabruje činjenica da bi 67% ispitane djece voljelo svoje vršnjake podučavati o dječijim pravima. Ovakav podatak se može ujedno gledati i kao preporuka svim akterima u zajednici, da djecu aktivno uključe u proces edukacije, kako bi djeca mogla jedna drugima prenositi znanje i jačati svoje kapacitete u ovom polju.

Da li bi želio/la da ti podučavaš svoje vršnjake o dječijim pravima?

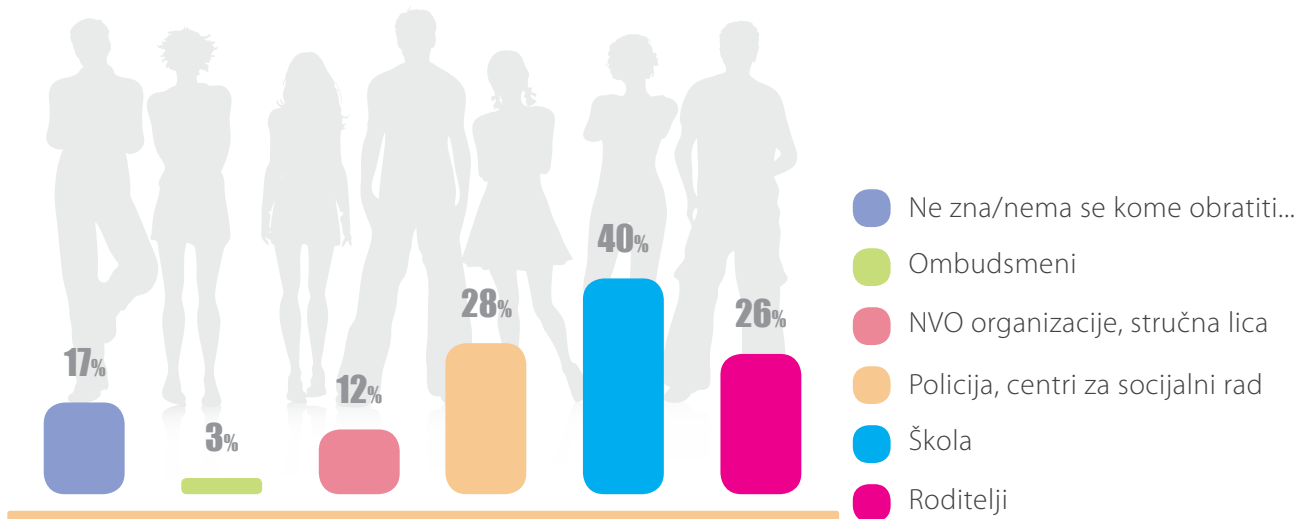

Kada je u pitanju poznavanje dječijih prava od strane roditelja – 8,5% djece smatra da roditelji ne znaju ništa, 16,5% da su njihovi roditelji samo čuli da prava postoje, dok je čak 75% djece reklo da njihovi roditelji znaju dovoljno o dječijim pravima.

Slični podaci su dobijeni i po pitanju informisanosti nastavnika o dječijim pravima – 8,5% djece je reklo da njihovi nastavnici ne znaju ništa, 21,5% da su samo čuli da postoje dječija prava i 70% smatra da njihovi nastavnici znaju dovoljno o dječijim pravima.

Prema mišljenju djece, 10% njihovih sugrađana ne zna ništa o dječijim pravima, 54% je samo čulo da postoje, a 36% znaju dovoljno.

U slučaju kršenja svojih prava, najveći broj djece bi se prvo obratio nastavnicima ili osoblju škole (direktor, pedagog/psiholog). Najmanji procenat djece obratio bi se Instituciji ombudsmena čija je misija upravo zaštita prava.

Nažalost, 17% djece je navelo da ne zna kome bi se obratilo u slučaju kršenja dječijih prava, odnosno da se nema kome obratiti. Ovaj podatak jasno govori da je neophodno djecu edukovati i upoznati ih s različitim mehanizmima zaštite i pružiocima usluga u slučaju kršenja dječijih prava.

PREPORUKE

- 1. *Sistemski obezbijediti edukaciju u školama na temu dječijih prava i za nastavnike i za učenike; edukacija bi trebala obuhvatati i upoznavanje djece s institucijama za zaštitu dječijih prava***
- 2. *Kroz organizovanje predstava i igranje različitih uloga nastaviti raditi na edukaciji djece s intelektualnim teškoćama o dječijim pravima***
- 3. *O ovoj tematici treba upoznati roditelje i ostale građane preko promotivnih materijala***
- 4. *Kreirati internet stranice ili aplikacije na kojima se možemo bolje informisati o svojim pravima***
- 5. *Obezbijediti sandučice u institucijama za anonimne primjedbe, sugestije, žalbe i sl.***

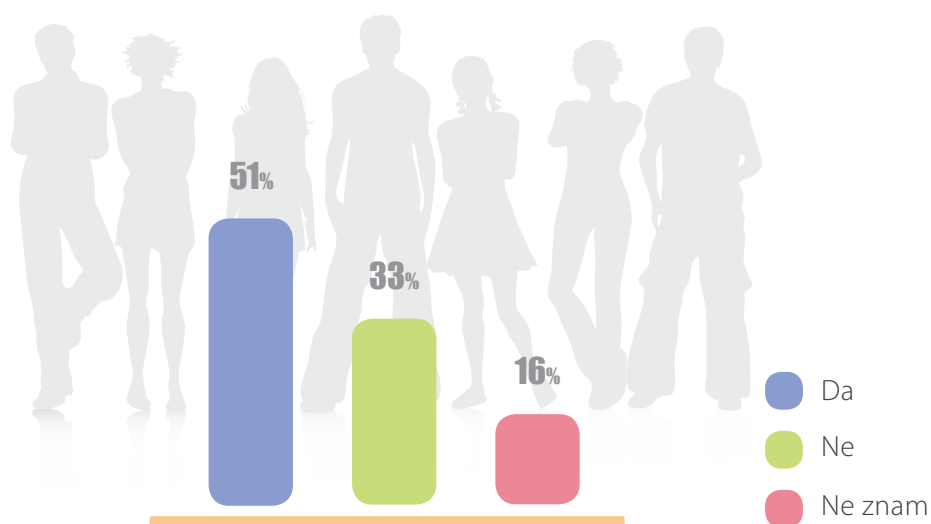

04

PRAVO NA KVALITETNO
OBRAZOVANJE

Obrazovanje je tema o kojoj djeca najradije pričaju i najslobodnije iznose svoja mišljenja. Najviše prijedloga za poboljšanje stanja dobili smo upravo za oblast obrazovanja. Stavove djece po ovom pitanju također smo prikupili putem upitnika.

Na pitanje da li je put do škole siguran, 84% djece je odgovorilo potvrdno, a 16% njih je reklo da nije. Skoro sva djeca – 90% je reklo da u njihovoj školi ima učenika/ca koji/e putuju do škole, a 51% djece misli da za ove učenike postoji organizovan prevoz. Međutim, 33% djece tvrdi da nikakav prevoz nije organizovan za učenike/ce koje putuju do škole.

Da li je za učenike organizovan prevoz do škole?

UN Konvencija o pravima djeteta je univerzalni dokument, koji prema članu 23. isto tretira djecu s invaliditetom kao i djecu bez invaliditeta. Nažalost, u praksi je to mnogo drugačije. Velika većina škola nema rampe za djecu u invalidskim kolicima, što dodatno otežava njihovo obrazovanje, ne osjećaju se uključeno u društvo, što s druge strane izaziva nastajanje mnogih drugih problema. Odnos prema ovim učenicima je različit, neki se prema njima ponašaju normalno, neki ružno. Ne može se reći da nema diskriminacije po ovom pitanju u školama, što je svakako jedan od problema na kojem se treba dodatno raditi.

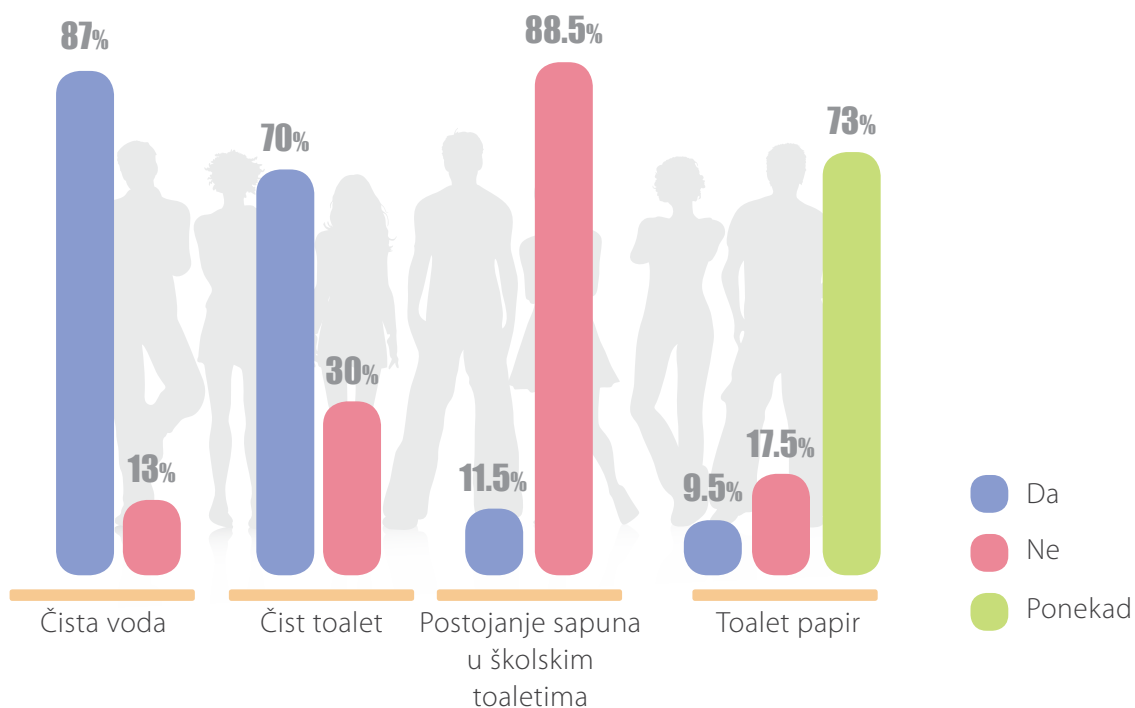

“Djeca i mladi sa poteškoćama u razvoju imaju pravo na posebnu podršku i unapređenje kao i na aktivno učešće u društvenom životu.”

Većina škola nema rampe koje su potrebne za normalan pristup školi učenicima u kolicima. Čak 63% djece je reklo da njihova škola nema rampu za prilaz kolicima. Također, 67% djece je reklo da u njihovom razredu nema učenika sa smetnjama u razvoju.

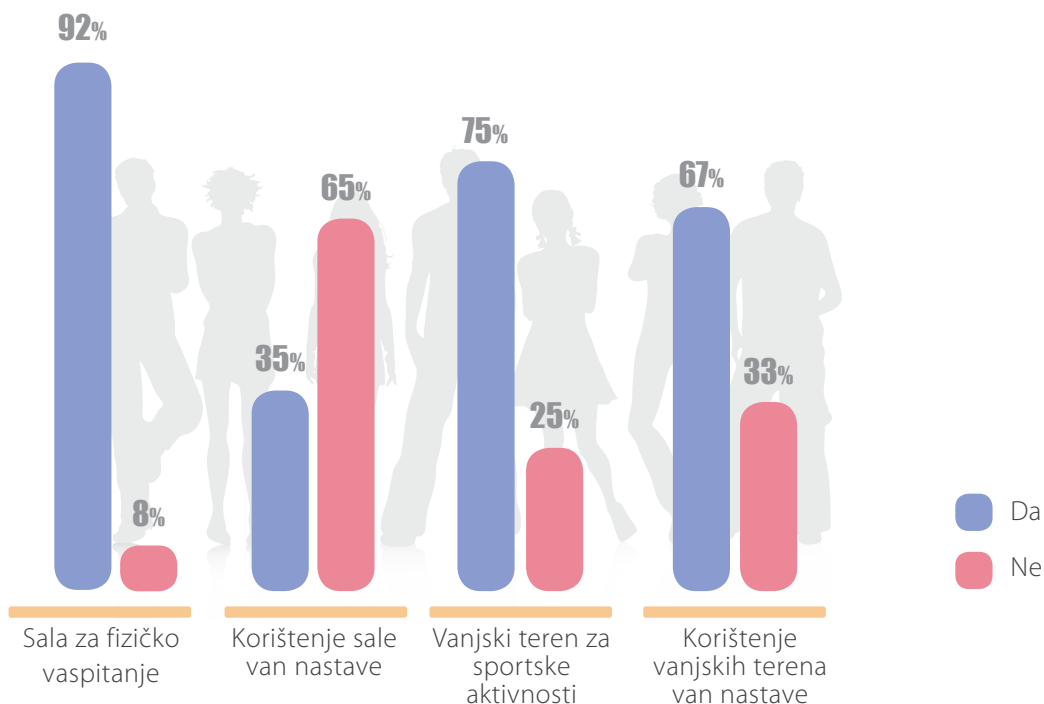
Biološke potrebe su u vrhu piramide potreba, pa bi tako i higijenski uslovi (pitka voda, čist toalet, dostupnost sapuna) trebali biti obezbijeđeni u svakoj školi. Često se dešava da djeca trpe i odlažu odlazak u toalet, što dovodi u rizik i njihovo zdravlje. Za takvo stanje ne možemo kriviti samo menadžment škole, nego i učenike koji nažalost ne vode dovoljno računa o školi i školskom inventaru. Nastavno osoblje u školama, koje je u mogućnosti da vodi računa o higijenskim uslovima unutar škole, ističe da djeca veoma često na neprimjeren način koriste toaletni papir i sapun, tako da onda ispaštaju i oni koji to ne zaslužuju.

Kada je riječ o higijenskim uslovima u školama, 87% djece je reklo da imaju pitku vodu u školi, 30% njih je reklo da je toalet u njihovoj školi uvijek čist, dok je 70% djece reklo da nije. U školskim toaletima u velikoj većini slučajeva nema sapuna, a 73% djece tvrdi da nema toalet papira u toaletima. Četiri godine poslije, stanje se neznatno promijenilo, dakle, situacija u školi je ista.

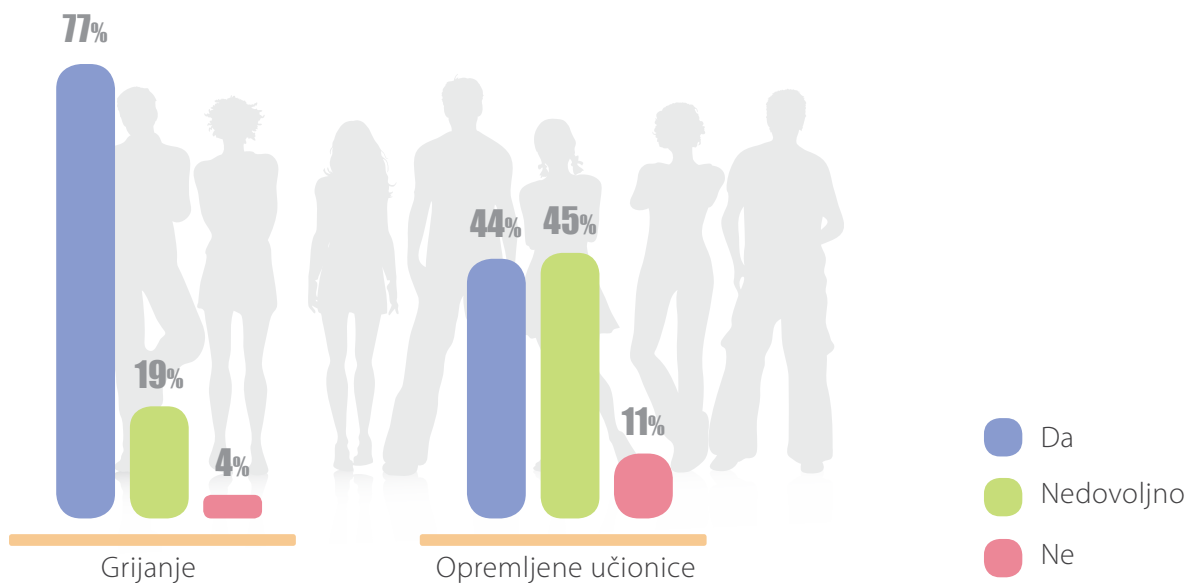

Fizička aktivnost djece može biti ključna za njihov pravilan rast i razvoj. Zbog toga je neophodno obezbijediti u svim školama školsku salu i igralište. Neophodno je organizovati i više časova fizičkog vaspitanja, te podstaći djecu na aktivniji život.

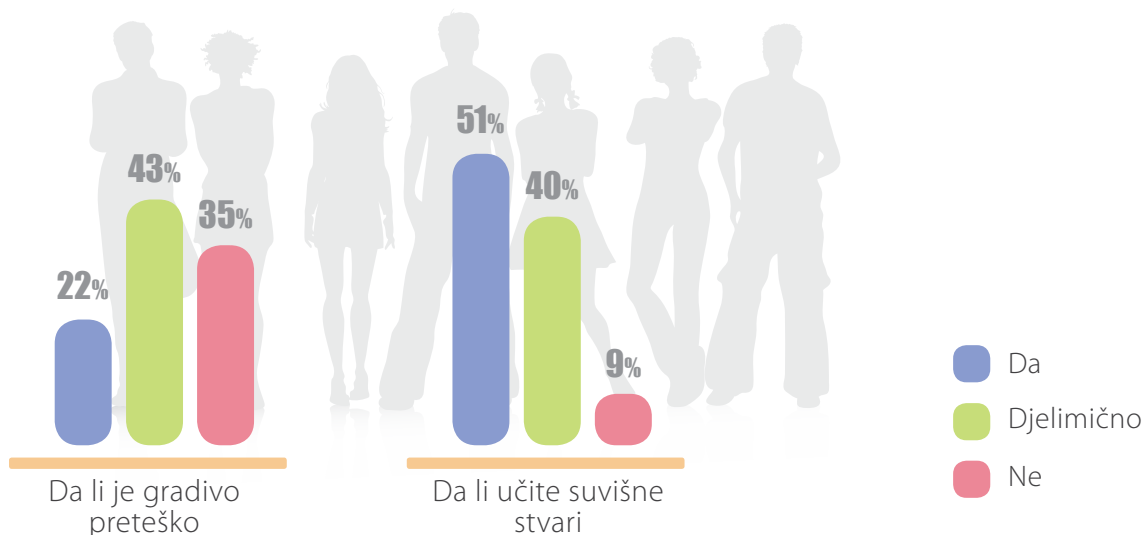
U grafikonu su prikazane tvrdnje djece po pitanju dostupnosti ploha za fizičke aktivnosti djece.

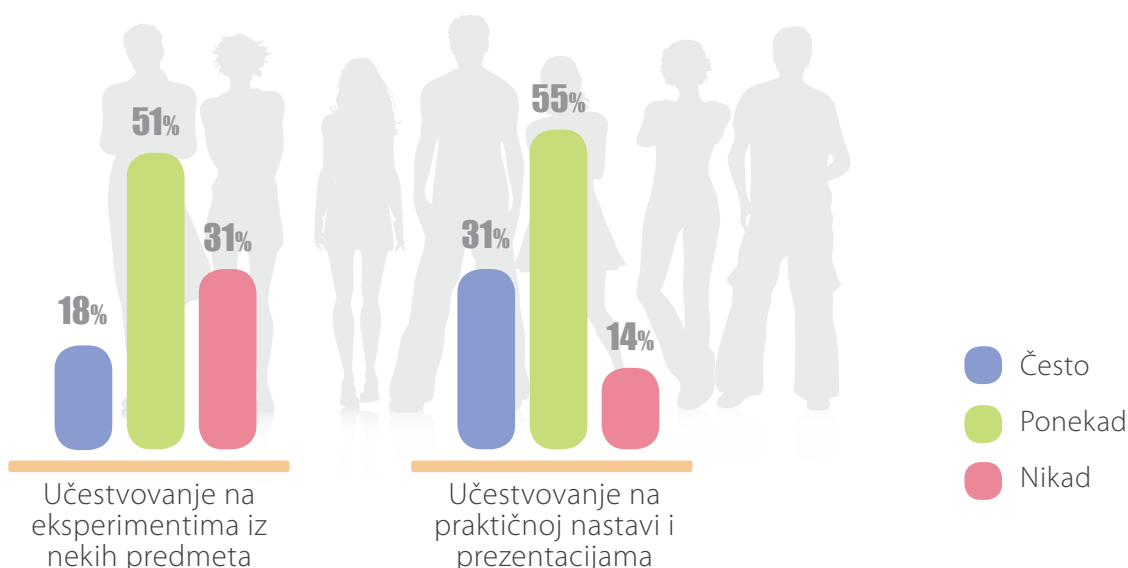
Inadequately equipped classrooms, inadequate heating in schools or bad doors and windows preventing adequate heating of classrooms, do not facilitate quality teaching. Although a larger percentage of children stated they had heating in schools, it is not adequate in wintertime. Due to lack of adequate heating, children get ill more often and miss classes. Classroom mainly lack adequate equipment (computers, overhead projectors, books, sports equipment, equipment for experiments). Due to insufficiently equipped classrooms and classes children do not find interesting, we have children who do not continue their education, find school boring and do not see learning through play.

Djeca nisu u potpunosti zadovoljna s vrstom i obimom gradiva koje se izučava u školi. Za 22% djece gradivo koje uče u školi je preteško, 43% njih je navelo da je djelimično teško, dok je 35% djece reklo da nije. Više od polovine učenika smatra da uče stvari koje su suvišne.

Praktična nastava je veoma bitna u pobuđivanju interesa za određeni predmet i stepenu razumijevanja nastavnog gradiva. Ipak, 31% djece nikada nije učestvovalo u eksperimentima iz nekih predmeta ili se to dešava rijetko. Kada je u pitanju korištenje prezentacija na časovima, 14% djece je navelo da nikada nisu učili na taj način, 55% ponekad, dok 31% njih često učestvuje u ovom vidu praktične nastave.

Komunikacija na relaciji učenik-nastavnik veoma je bitna za uspjeh djece u školama, ali 48% djece nije zadovoljno kako se nastavnici odnose prema učenicima. Kada je riječ o odnosu učenika prema nastavnicima, 48% djece je zadovoljno tim odnosom, dok 52% nije.

“Učenici psuju i ružno se ophode prema nastavnicima.”

“Obraćaju im se bez persiranja.”

“Ne poštuju ih!”

S druge strane, navode i primjere gdje se sami nastavnici ne ponašaju korektno kod ocjenjivanja, kod ophođenja prema pojedinim učenicima, izivljavanja nad učenicima, zloupotrebe svoga položaja.

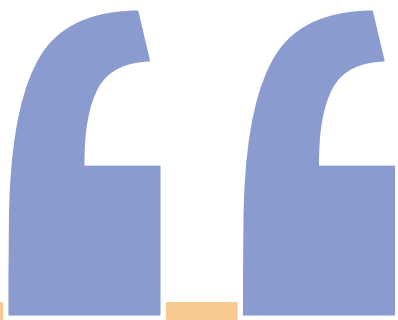

“Ima jedan nastavnik u mojoj školi koji imitira učenike i njihove reakcije i na taj način nas vrijeđa.”

“Mislim da je problem u tome što nastavnici kada ocjenjuju učenike gledaju na to da li imaju udžbenike ili ne, a to se ne bi smjelo događati.”

The fact that teachers still sometimes belittle students, discriminate them and that, according to respondents, teachers' mood largely affects grading and their behavior during class, is a reason for concern. Respect is lacking on both sides.

PREPORUKE

- 1. Uvođenje ličnog asistenta za djecu sa poteškoćama u razvoju, finansiranog od strane države**
- 2. Osiguravanje pristupa školi djeci sa poteškoćama u kretanju (rampe)**
- 3. Osiguravanje prevoza djeci koja žive udaljeno od škole kao i djeci sa poteškoćama u kretanju, osigurati češće polaske autobusa**
- 4. Osigurati uslove za kvalitetniju nastavu: bolja tehnička opremljenost kabineta, sale za tjelesni odgoj u svim školama, poboljšati metode predavanja, praktikirati interaktivni rad, osigurati više izleta za učenike, bolje opremiti biblioteke i prilagoditi gradivo u udžbenicima, fokusirati se na bitnije informacije**
- 5. Uključiti učenike u planiranje dijela nastavnog plana i programa**
- 6. Povećati moć Vijeća/Savjeta učenika, dati im veću slobodu i prostor za kreativnost**
- 7. Osigurati higijenu u učionicama i toaletu (u kojem također ima sapun, toalet papir)**
- 8. Prilagodili školsko dvorište i sportski teren učenicima koje bi mogli koristiti i van nastave, uvesti rasvjetu, obnoviti koševе i klupe**
- 9. Postaviti ormariće za svakog učenika jer je školska torba sve teža i teža**
- 10. Uvesti školske kartice, kako bi samo učenici mogli ući u dvorište škole i uvesti uniforme, da bi se djeca što manje razlikovala po materijalnom statusu**
- 11. Poboljšati školsku kuhinju ili uvesti prodavnicu u školskom dvorištu da mlađi učenici ne moraju da izlaze na ulice**

12. *Obezbijediti osvjjetljenje do škole, trotoare i policijski nadzor u kritičnim područjima*
13. *Uvesti strožije kazne za djecu koja uništavaju školsku imovinu*
14. *Veća edukacija roditelja i nastavnika o dječijim pravima*
15. *Veći angažman nevladinih organizacija koje se bave dječijim pravima u školama*
16. *Aktivno uključiti što više roditelja u rad škola i rješavanje problema*
17. *Poštovati nastavni plan i program, posebno kada je u pitanju redovno održavanje odjeljenske zajednice*
18. *U osnovnim i srednjim školama češće organizovati obavezne posjete kulturnim institucijama kao i određenim preduzećima u kojima se može mnogo naučiti*

PREPORUKE ZA NAŠE VRŠNJAKE

1. *Uključite se u nevladine organizacije za svoju dobrobit!*
1. *Uključite se u debate i sportske aktivnosti!*
1. *Tražite uvođenje sandučića/kutija u školama za anonimne prijave!*
1. *Borite se za značajniju ulogu Vijeća učenika u školi!*
1. *Pobjedimo diskriminaciju prema učenicima sa poteškoćama u razvoju i pomozimo im da se prilagode!*

TO SMO MI!

ERUN

(voli se družiti)

Faris - optimizam
energijnost

Nina - voli se
družiti sa
mladima

LEHRA
(voli abstrakcijske stvari)

Telena

AN - pozitivna
energija

Angelina (Svestana)

Gordana

Goran - želi za
pomoć drugima

ADIS ambicioznost

Zlatan - dosadan
pozitivnom smislu

Ahmed - voli iznositi
mišljenja

ADIN - komunikativnost

ANJA (voli djecu)

ELVIR - voli
fudbal

Hena - kreativnost

EMINA - Paz. RAZMIŠLJANJE

SNJEŽANA
(organizovanost)

BRANKA

MILICA

DUŠAN - otvorenost

ADMIRA
voli da žita

(za prijem)

ANBERKO - SVE

Skender - uladost

Marija - tina

Kenan - konstruktivnost

Dobričela - ne boji se
injit. mišljenja

AZEM

Vanesa - dobrotornost

Valentina

SAŠA
BOJAN (sređen)

Timski igrač - Dica

DANKA - dinamika

BERINA
(buzoplata)

ZAKLJUČAK

Djeca su uz pomoć odraslih provela istraživanje koje donosi dječije viđenje poštivanja prava djeteta u Bosni i Hercegovini i njihovih želja u vezi s budućnošću. Svrha ovog istraživanja, pored sagledavanja stanja prava iz ugla djeteta, bila je i uključivanje djece u proces izvještavanja. Učešćem djeca usvajaju znanja i vještine koje su im potrebne da bi promovisali i štitili svoja prava. Učešće djece ne podrazumijeva samo njihovo uključivanje u početnu identifikaciju problema, već obuhvata i njihovo uključivanje u proces praćenja i evaluacije promjena.

Odrasli najčešće u potpunosti podržavaju ostvarivanje prava djece na zaštitu, uglavnom iz najbolje namjere, a zbog nedovoljnog razumijevanja šta je stvarna dječija participacija i na koji način se ona može ostvariti, često u drugi plan stavljaju pravo djece na učešće. Odrasli smatraju da djeca nisu dovoljno kompetentna i iskusna, da uključivanje na izvjestan način predstavlja oduzimanje prava na djetinjstvo. Zato je potrebno preduzeti akcije zagovaranja

dječijih sposobnosti koje će utvrditi koristi od dječijeg doprinosa u identifikaciji i implementaciji programa usmjerenih na poštivanje dječijih prava. Odrasli trebaju stvoriti sigurno i podražavajuće okruženje za djecu, u kojem će im biti dostupne razumljive informacije, njihovo mišljenje biti saslušano i uvaženo, a djeca biti poticana i uključena u prevazilaženje problema koji utiču na njihove živote.

Radeći istraživanje, djeca su konstatovala da postoje inicijative i projekti koji se zalažu za poštivanje dječijih prava, ali potrebne su sistemske promjene za zaštitu djece, bolji uslovi školovanja, bolja komunikacija na nivou roditelj-dijete-nastavnik, kao i druge promjene u svim oblastima koje su bile tema istraživanja. Djeca su također u potpunosti opravdala svoj petogodišnji rad na promociji smislenog dječijeg učešća. Nalazi istraživanja mogu se koristiti kao smjernice za poboljšanje položaja djece, kao i polazne tačke za izradu politika koje će odgovoriti stvarnim potrebama djece.

